

UNIJA POSLODAVACA
CRNE GORE

JAKA PRIVREDA - USPJEŠNA CRNA GORA!

STRATEŠKI OKVIR ZA UNAPREĐENJE POSLOVNOG AMBIJENTA U CRNOJ GORI

5 UBICA BIZNISA

Predgovor

Crna Gora je mala zemlja sa otvorenom ekonomijom, čiji dobar geopolitički položaj, bogata raznolikost prirodnih resursa i vrijednosti kulturno-istorijske baštine predstavljaju značajnu komparativnu prednost i potencijal njenog daljeg razvoja. Uz takve predispozicije i dugoročnu, strateški vođenu politiku, Crna Gora može biti jedna od najrazvijenijih i najatraktivnijih zemalja u Evropi, a njeni građani s pravom uživati jedan od najviših standarda u regiji.

U proteklih deset godina Vlada Crne Gore je napravila značajne korake u cilju poboljšanja poslovnog ambijenta u našoj zemlji. Nažalost, svjetska kriza je dramatično, kao i u velikom broju zemalja, pogoršala stanje u privredi i u značajnoj mjeri anulirala pozitivne efekte započetih reformi. Zato namjera UPCG pri izradi ovog dokumenta nije bila (argumentovana) kritika, već, zbog ozbiljnosti situacije, poziv na zajedničko djelovanje svih aktera koji utiču na ekonomske i socijalne prilike u zemlji, i poziv na objedinjavanja svih raspoloživih stvaralačkih resursa, kako bi se došlo do kvalitetnih promjena koje vode ka uspješnoj Crnoj Gori.

Našem društvu su potrebna uspješna preduzeća – i to ona koja su već na tržištu, ali i ona koja će se tek pojaviti. Takva preduzeća su generator ekonomskog rasta, povećanja zaposlenosti, unapređenja životnog standarda i ukupnog napretka zemlje. Zato Crna Gora sebi više ne smije dozvoliti „luksuz“ eksperimentisanja sa neadekvatnim zakonskim rješenjima i iznuđenim i, najčešće po privredu, kontraproduktivnim mjerama.

U okviru reformskih i procesa EU integracija, od države se očekuje strateško i proaktivno djelovanje, naročito u dijelu stvaranja povoljnih uslova za privređivanje. To prije svega znači da država, uz kreiranje i kontrolu primjene normativnog okvira, u potpunosti mora biti posvećena stvaranju uslova za olakšano poslovanje privrednika (domaćih i stranih) i stvaranju mnogo atraktivnijeg privrednog ambijenta. Tek tada možemo govoriti o konkurentnosti, odnosno o očekivanom rastu i razvoju crnogorske ekonomije koja je proinvesticiono i izvozno orjentisana.

Da bi se stvorili uslovi za navedeno, potrebno je prepoznati, a zatim i eliminisati brojne probleme koji karakterišu poslovni ambijent Crne Gore – kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. Kroz opsežno i kompleksno istraživanje , koristeci globalnu metodologiju Medjunarodne organizacije rada za jačanje poslovne klime Unija poslodavaca Crne Gore (UPCG) je evidentirala postojeće biznis barijere i među njima identifikovala one, koje po ocjeni privrednih subjekata, predstavljaju **5** ključnih **ubica biznisa:**

- neadekvatan regulatorni okvir
- otežan pristup finansijskim sredstvima
- velika zastupljenost sive ekonomije
- postojanje korupcije u svim oblastima i na svim nivoima
- nesklad između obrazovnog sistema i stvarnih potreba tržišta rada.

UPCG cijeni da ovih 5 ubica biznisa sprječavaju našu zemlju u ostvarenju primarnog cilja – jake privrede i USPJEŠNE CRNE GORE.

Vjerujemo da će sadržaj koji sljedi biti od koristi kreatorima politika i donosiocima odluka, socijalnim partnerima, privatnom i civilnom sektoru u njihovim zajedničkim naporima na eliminisanju prepoznatih problema, a time i ispunjenju poslovne vizije koju je UPCG sebi postavila još 2002. godine, prilikom svog osnivanja, a na čemu istrajava već više od jedne decenije svoga rada:

>>Poslovni ambijent u kome će svi građani Crne Gore imati mogućnost za stalno i stabilno zaposlenje. <<

Unija poslodavaca Crne Gore

UBICA 1: NEADEKVATAN REGULATORNI OKVIR

Regulatovni okvir, pored pozitivnih pomaka, i dalje stvara poteškoće u poslovanju privrednih subjekata, što daje sliku nepovoljnog poslovnog ambijenta. Da je tako govori i podatak da **čak 97% kompanija smatra da trenutni regulatorni okvir ne podstiče preduzeća da šire svoju djelatnost**. Takođe, prema ocjeni privrednika, u Crnoj Gori suštinski problem „ne leži" samo ili pretežno u kreiranju zakona, već i u njihovoj implementaciji što najbolje oslikava konstatacija privrednika iz sektora trgovine :***„Jednostavno, omogućeno nam je da budemo stručnjaci u neimplementaciji zakonske regulative".***

Često se od strane predlagača zakona konstatuje da je propis kreiran u cilju harmonizacije sa EU zakonodavstvom i da ide u prilog unaprjeđenju poslovnog ambijenta. Međutim, nije nepoznanica da se već tokom prvih godina primjene u njemu prepoznaju nedostaci i neodređenost normi kao i različita tumačenja i postupanja nadležnih organa u istim pravnim situacijama. S druge strane, treba uzeti u obzir i određene situacije (npr. nepoštovanje propisanih rokova za donošenje podzakonskih akata) koje su od značajnog uticaja za pravovremenu primjenu pojedinih odredbi zakona.

Stoga ne čudi podatak da **samo 5% kompanija smatra da je tumačenje i primjena zakonskih i podzakonskih akata u potpunosti predvidiva i konzistentna**.

Posjeta više institucija, obaveza prilaganja obimne dokumentacije, plaćanje raznih taksi i naknada, čekanje na „odgovor" administracije i sl. čine procedure pred organima i institucijama javnog sektora vrlo komplikovanim, a u krajnjem i vrlo skupim zbog posljedica koje imaju na poslovanje.

Prema navodima privrednika, jedan od primjera sporosti uprave je ekološka dozvola za čije dobijanje treba „čekati" od 2 do 3 mjeseca, a privrednik iz sektora energetike ističe: ***„Podnošenje tenderske dokumentacije je duga, skupa procedura koja mnoge kompanije – zainteresovane ponuđače, automatski sprječava da učestvuju u postupku dostavljanja ponude naručiocima postupka javnih nabavki"***.

Poslodavci su posebno zainteresovani za ukidanje niza biznis barijera u koje nesumljivo spadaju i one u oblasti javnih nabavki što potvrđuje podatak da **samo 3% kompanija smatra da je proces javnih nabavki u potpunosti transparentan postupak**.

Pored toga, značajno opterećenje svim privrednim subjektima, bez izuzetka, predstavljaju veliki troškovi po osnovu zarada zaposlenih. U poslednjih pola godine u toj oblasti stanje je još teže, budući da je povećan porez na dohodak, a tu su i vrlo destimulativne odredbe Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u pogledu zapošljavanja žena u reproduktivnom životnom dobu.

Trošak poslodavca po osnovu isplate zarada je izuzetno visok, što potvrđuje i podatak iz istraživanja o samo **11.2%** preduzeća kojima obaveze po osnovu ličnih primanja **NE** predstavljaju problem u poslovanju.

Opterećenje zarada	Problemi kod javnih nabavki
Na zarade do 720 € u bruto iznosu, ukupno opterećenje je 68% . **Sa povećavanjem zarada povećava se i opterećenje, koje ide i preko 83% (zarade u neto iznosa preko 4.150 €)**	**Rigidnost postupka u pogledu ispunjavanja uslova za učešće u postupcima javnih nabavki, umnožavanje niza istih dokumenata za svaku poziciju po tenderu kod istog naručioca, dostava potrebnih dokumenata koji se kao javne isprave već nalaze kod tog ili drugih državnih organa tj. javnih službi, plaćanje naknada u postupcima žalbi u visini 1% procijenjene vrijednosti javne nabavke što mnoge preduzetnike i mala privredna društva obeshrabruje u postupcima zaštite svojih prava, nepreciznosti tražene dokumentacije ili specifikacije u odnosu na predmet javne nabavke što objektivno stvara privilegije za pojedine ponuđače, inferiorni statusa ponuđača u postupku kod Državne komisije budući da u njenom sastavu nema predstavnika realnog sektora, i sl..**

Česte izmjene zakonske regulative, praćene npr. povećanjem poreza na dohodak na zarade iznad prosječne u Crnoj Gori, uvođenje tzv. kriznog poreza, povećanje stope poreza na dodatu vrijednost (sa 17% na 19%), povećanje broja i nivoa naknada i taksi na lokalnom nivou, učinilo je da, u poslednje vrijeme, poreski ambijent dobija svojstvo nepredvidivosti.

Lokalne samouprave uglavnom autonomno određuju visine poreza, taksi i naknada, koji čine njihove sopstvene prihode, a da pri tom ne uzimaju u obzir trenutne ekonomske prilike poslovanja u opštinama. Česta je pojava da visina ovih nameta varira od opštine do opštine.

Problem koji je veoma izražen odnosi se na to da odluke lokalnih uprava, kojima se uređuje uvođenje ili povećanje fiskalnih ili parafiskalnih nameta, često ne prođu postupak javne rasprave. Takođe, nije zastupljena ni praksa da se one odluke lokalnih samouprava koje su od uticaja na privredni ambijent (direktno ili indirektno) prethodno razmatraju od strane lokalnih socijalnih savjeta, a što je, zapravo, i uloga ovih tijela.

Pored visokih naknada za priključenje na komunalnu infrastrukturu, poslodavci kao jednu od ključnih barijera u oblasti izgradnje objekata navode nedostatak detaljnih urbanističkih planova (DUP-ova) u mnogim opštinama, kao i dug, često višemjesečni, a nekad i višegodišnji postupak pribavljanja potrebnih dozvola.

Sporovi iz osnova dužničko-povjerilačkih odnosa, stanja nelikvidnosti i insolventnosti, rastuće finansijske i fiskalne nedisciplине, ukazuju na neophodnost bitnog unaprjeđenja, odnosno efikasnog rada svih nosioca sudske funkcije, kao i okončanja procesa u znatno kraćim rokovima.

„Čestitam ljudima koji u ovom vremenu kod nas krenu da se bave biznisom.“ – privrednik iz sektora građevine.

PREPORUKE 1: REGULATORNI OKVIR ZA ODRŽIVA PREDUZEĆA

- U većoj mjeri uključiti predstavnike realnog sektora u kreiranje strateških dokumenata, zakonskih i podzakonskih propisa koji tretiraju poslovanje, a u cilju uspostavljanja konzistentnog i koherentnog pravnog sistema;

- Uvođenje prakse da se paralelno sa donošenjem zakona donose i podzakonski propisi, a sve u cilju izbjegavanja eventualnih kolizionih normi, pravnih praznina ili nemogućnosti primjene zakona;

- Sačiniti inventar svih fiskalnih i parafiskalnih nameta koji se plaćaju na državnom i lokalnom nivou, te time problematizovati međusobne odnose naznačenih pravnih i ekonomskih instituta ***i njihovu ukupnu visinu u smislu ukupnog opterećenja privrede***. Bliža analiza mogla bi precizno identifikovati i slučajeve kada se ista ekonomska suština/kategorija, pod raznim nazivima, naplaćuje dva ili više puta. U tom smislu, provjeriti opravdanost pojedinih lokalnih taksi i prilagoditi visinu nameta ove vrste uslovima poslovanja u opštinama, kao i ukupnom ekonomskom trenutku u kojem se Crna Gora nalazi;

- Uvesti ujednačenu praksu u lokalnim upravama, što bi bilo od uticaja za sprječavanje poslovne neizvjesnosti privrednika kada su u pitanju lokalni prihodi (tzv. princip davanja prethodne saglasnosti od strane Vlade i/ili zakonom propisivanje maksimalnog iznosa lokalnih prihoda);

- Jačati kapacitete državne (i lokalne) administracije kroz povećanje transparentnosti i efikasnosti rada i unaprjeđenje njihove međusobne komunikacije. Takođe, uspostavljanje lične i institucionalne odgovornosti za propuste i kašnjenja organa i institucija javnog sektora, te na taj način prouzrokovane štete (kako privredni subjekti ne bi nosili teret istih);

- Pojednostaviti komplikovane i skupe administrativne procedure i eliminisati pojavne oblike birokratske samovolje - naročito na lokalnom nivou. U tom smislu, koncept jednošalterskog sistema treba proširiti na mnoge oblasti poslovanja (npr. uvođenje jedinstvene procedure izdavanja dozvole za rad i boravak stranim licima radi zapošljavanja u CG);

- Implementirati tržišni princip u postupak izrade urbanističkih planova, a sve u cilju ubrzanja postupka i smanjenja troškova obezbjeđenja istih, te stvaranja mogućnosti za izvjesnija ulaganja od strane budućih investitora;

- Decidno normirati, u posebnim zakonima, da stranke u postupcima ne dostavljaju dokumentaciju tj. dokaze koje drugi državni organi, odnosno organi lokalne samouprave već imaju u posjedu (sada regulisano ZUP-om, ali se ne primjenjuje);

- Smanjiti troškove poslovanja u dijelu pribavljanja različitih licenci i dozvola. Takođe, u postupcima javnih nabavki eliminisati plaćanja naknade u postupcima žalbe;

- Preispitati, odnosno smanjiti troškove po osnovu isplate zarada zaposlenih;

- Donijeti Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza, u cilju uspostavljanja normativnog osnova kojim bi se značajno uticalo na izmjenu načina poslovanja i izmirivanja novčanih obaveza (kako između javnog sektora i privrednih subjekata, tako i između samih privrednih subjekta), a time i povećanje likvidnosti i konkurentnosti privrednih subjekata;

- Jačati socijalni dijalog - posebno na opštinskom nivou, uvođenjem prakse po kojoj se, prije usvajanja odluka lokalnih samouprava koje utiču na privredni ambijent, iste obavezno razmatraju od strane lokalnih socijalnih savjeta;

- Preciznije urediti postupanja inspekcijskih organa, afirmisati preventivne u odnosu na represivne mjere - posebno uvođenjem instituta opomena, te pružiti podsticaj da se u obavljanju inspekcijskog nadzora praktikuje neselektivan i ravnopravan tretman svih subjekata kontrole;

- Kaznenu politiku rangirati prema ekonomskoj snazi privrednih subjekata i/ili težini prekršaja. Ovo iz razloga što najveći broj pravnih lica u Crnoj Gori čine mikro, mala i srednja preduzeća koja su i inače na granici likvidnosti, pri čemu visoka novčana kazna, za mnoge od njih (naročito za preduzetnike), može biti nepremostiva prepreka i uzrok prestanka obavljanja djelatnosti. Navedeni princip je posebno važan kod kaznenih mjera u vezi primjene poreskih propisa, gdje visinu kazne treba odrediti prema visini neobračunatog, odnosno netačno obračunatog poreza;

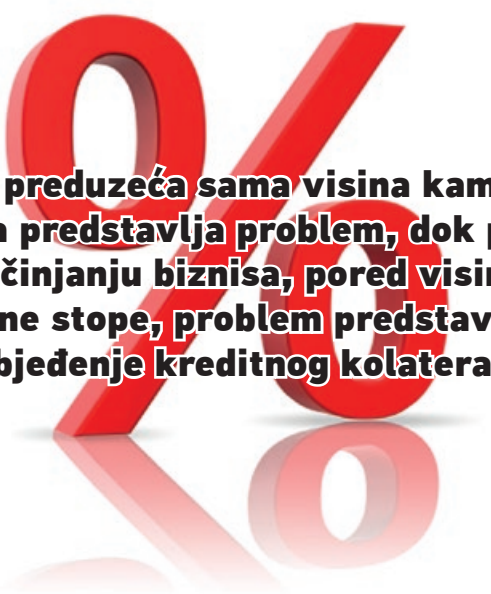
- Bitno unaprijediti rad pravosudnih organa, posebno u smislu skraćenja trajanja sudskih procesa, te lične i institucionalne odgovornosti za donošenje nezakonitih presuda čije posljedice padaju na teret privrede i građana.

UBICA 2: NEDOSTUPNA FINANSIJSKA SREDSTVA I LOŠI USLOVI KREDITIRANJA

Iako je Crna Gora kroz izvještaje o privrednom ambijentu (Svjetska banka) prepoznata kao država koja jača svoju poziciju, privredni subjekti se od početka ekonomske krize suočavaju sa veoma otežanim uslovima poslovanja koji se posebno negativno reflektuju na njihov finansijski položaj i likvidnost, a time i ukupnu održivost.

Neodstupna finansijska sredstva i otežana blagovremena naplata potraživanja u najvećoj mjeri ugrožavaju likvidnost i umanjuju mogućnost preduzeća da šire svoje poslovanje u smislu investicija u razvoj novih proizvoda/usluga, uvođenje novih tehnologija.

Uslovi za dobijanje kreditnih sredstava, pogotovo kod komercijalnih banaka, nisu prilagođeni potrebama MSP. Značajne zamjerke upućuju se na visinu traženog kolaterala koji je, za mnoga preduzeća, nerealno visok. Pristup finansijama je osnovna prepreka i prilikom započinjanja biznisa (start up), odnosno pribavljanja sredstava potrebnih za početna ulaganja. Ovo potvrđuje i izjava privrednika iz sektora turizma : ***„Osim državne institucije koja nudi povoljnije kreditiranje (IRFCG), privrednicima se ne nude druge mogućnosti za pristup neophodnim izvorima finansiranja i to zbog zahtjevnih uslova ili ograničenih iznosa namjenjenih prevashodno za osnovna sredstva“***

Za 93% preduzeća sama visina kamatnih stopa predstavlja problem, dok pri otpočinjanju biznisa, pored visine kamatne stope, problem predstavlja i obezbjeđenje kreditnog kolaterala.

Evidentan je problem nedostatka adekvatne komunikacije između finansijskih institucija i privrede, jer **čak 98% preduzeća smatra da finansijski proizvodi nisu u potpunosti prilagođeni njihovim potrebama.** Neadekvatna komunikacija i saradnja komercijalnih banaka sa realnim sektorom uočava se kroz značajnu zastupljenost tzv. ugovora po pristupu, kroz manjak poslovnog senzibilteta za individulane potrebe preduzeća i zahtjevne uslove pristupa finansijama (višegodišnje pozitivno poslovanje, pozitivna kreditna istorija, visoki kolateral i sl.).

Nedostatak kreditnih linija za pojedine sektore i nepostojanje stimulativnih politika za pojedine privredne grane dodatno opterećuje i inače loše finansijsko stanje u ekonomiji Crne Gore. Tako je kroz istraživanje dobijen podatak da najveći procenat preduzeća (24.1%) misli da uopšte ne postoje politički i regulatorni podsticaji u cilju ohrabrivanja finansijskih institucija da odobravaju kredite MSP.

Nedovoljna informisanost i nedovoljno korišćenje alternativnih finansijskih izvora dodatno pogoršava finansijsku sliku Crne Gore, a to potvrđuje i činjenica da skoro **92% preduzeća smatra da je glavni izvor finansija samofinansiranje.**

96% PREDUZEĆA U CRNOJ GORI IMA PROBLEM SA PRISTUPOM FINANSIJAMA

PREPORUKE 2:
FINANSIJSKA SREDSTVA ZA ODRŽIVA PREDUZEĆA

- Kreirati stimulativnu kreditnu politiku koja za preduzeća, bez obzira na djelatnost i veličinu, podrazumijeva povoljnije uslove kreditiranja, odnosno niže kamatne stope, raznovrsniji i prihvatljiviji kolateral;

- Omogućiti reprogramiranje postojećih kredita, pri čemu isto ne smije biti praćeno promjenom uslova kreditiranja, odnosno povećanjem kamatnih stopa;

- Obezbijediti bolju diseminaciju informacija o dostupnim finansijskim proizvodima kao i uslovima samih finansijskih proizvoda (npr. o mogućem kolateralu, mogućnosti reprograma...);

- Neophodno je kreirati kreditne linije i uskladiti ih sa individulanim potrebama MSP (npr. kreirati kreditne linije za izvozna i proizvodna preduzeća, a naročito ona koja se bave proizvodnjom i preradom hrane, za programe energetske efikasnosti, posebne kreditne linije za inovativna preduzeca...);

- Stimulativnim kreditnim aranžmanima omogućiti preduzetnim pojedincima da započnu sopstveni biznis, što u Crnoj Gori predstavlja jedan od uslova za oporavak ukupne privrede;

- Ojačati ulogu mikro kreditnih institucija i prilagoditi njihove usluge stvarnim uslovima na tržištu Crne Gore, kao i stvarnim mogućnostima i potrebama crnogorske privrede, a sve u cilju jačanja efektnosti i efikasnosti kratkoročnog finansiranja za koje oko 30% kompanija smatra da uopšte nije efikasno;

- Afirmisati mogućnosti pristupa alternativnim izvorima finansiranja. Raditi na jačanju svijesti o značaju i prednosti korišćenja ovih izvora finansiranja kroz promociju primjera dobre prakse (iz regiona). U tom kontekstu, potrebno je da UPCG, Vlada i relevantne institucije kreiraju tim koji će biti fokusiran upravo na pružanje direktne pomoći preduzećima u svim fazama (informacije o dostupnosti sredstava, izrada projekata, apliciranje...);

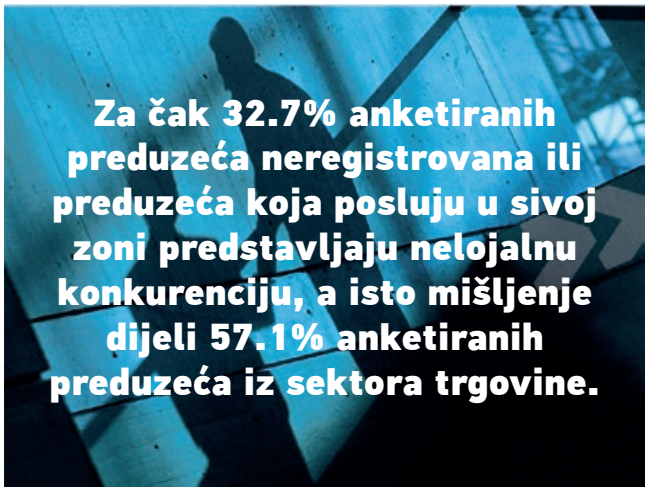
- Ojačati kapacitete preduzeća u Crnoj Gori za korišćenje alternativnih izvora finansiranja, kako bi na taj način obezbijedili sredstva za razvoj i unapređenje svog poslovanja. Veoma je značajno raditi na promociji inovativnih ideja i njihovom finansiranju iz dostupnih fondova.

UBICA 3: SIVA EKONOMIJA

Neadekvatne ili loše implementirane ekonomsko-socijalne politike, nedostatak odgovarajućih zakonskih i institucionalnih okvira, loša primjena regulative, smanjeno povjerenje u institucije i administrativne procedure, zajedno sa slabljenjem ekonomskog rasta, smanjenom likvidnošću i produktivnošću najvažniji su uzroci premještanja jednog dijela ekonomskih aktivnosti privrednih subjekata u tzv. „sivu zonu“ - bilo putem neispunjavanja svih zakonskih obaveza, bilo putem kompletnog prelaska na „crno tržište“, kada djelatnost uopšte nije registrovana.

Iako nema zvaničnih procjena o obimu sive ekonomije u Crnoj Gori, **prisutna je saglasnost da je procenat učešća sive ekonomije značajan, a njegov raspon se mjeri od 23-31% ukupnog BDP.**

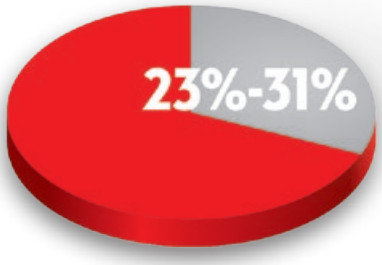
U Crnoj Gori, nedostatak adekvatnih znanja i vještina zaposlenih koje su potrebne privatnom sektoru, uz opterećujući poreski i sistem socijalnih davanja destimulišu formalno zapošljavanje kroz visoke troškove rada (stope doprinosa za obavezno socijalno osiguranje i relativno visoka minimalna zarada). Na taj način, troškovi formalizacije radnog odnosa u velikoj mjeri su povećani, što za posljedicu ima visok nivo zaposlenosti u okvirima neformalne ekonomije (zaposleni koji rade bez ugovora i zaposleni koji imaju ugovor, ali nisu prijavljeni na cjelokupnu zaradu, pa dio zarade primaju u gotovini).

Neregistrovana ili nelegalna ekonomska aktivnost, koja se ogleda u smanjenoj naplati poreza po osnovu poslovanja (porez na dobit, porez na dohodak, doprinosi, prirezi), utiče na to da se teret poreskih opterećenja preliva na one privredne subjekte koji posluju u skladu sa zakonskim propisima, i to kroz povećanje postojećih ili uvođenje novih oblika oporezivanja. Time se, dalje, smanjuju šanse za rast preduzeća i eventualno otvaranje novih radnih mjesta a, istovremeno, indirektno utiče na njihovo formalno gašenje i prelazak u neformalni sektor.

Drugi uzroci sive ekonomije u Crnoj Gori prepoznaju se i kroz neefikasnost i selektivno postupanje inspekcijskih organa, visoko administrativno opterećenje poslovanja, neadekvatan poslovni ambijent i pravnu nesigurnost i nepredvidljivost.

Privrednik iz sektora usluga je to prepoznao kao: ***„Novi nameti, u stvari, napadaju zdravi dio privrede, a to privrednike gura u polje 'sive ekonomije', narušava tržišnu konkurentnost likvidnih preduzeća i utiče na stvaranje nelojalne konkurencije. Česte promjene zakonskih rješenja, bez prethodne najave, povećavaju nepredvidljivost poslovanja i smanjuju mogućnost definisanja dugoročnih poslovnih planova.“***

PREMA PROCJENAMA SVAKE GODINE ZBOG SIVE EKONOMIJE CRNA GORA IZGUBI OD 740 DO 997 MILIONA EURA.

PREPORUKE 3: SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE

- Povećati fleksibilnost radnog zakonodavstva;
- Smanjiti broj administrativnih procedura i njihovo pojednostavljenje;
- Smanjiti troškove za obavljanje regulatornih procedura, posebno u okviru dobijanja dozvola, licenci, saglasnosti i odobrenja;
- Uspostaviti normativni okvir i podsticaje za uvođenje u formalne (registrovane) tokove svih lica koja obavljaju neregistrovanu ekonomsku aktivnost i ostvaruju u potpunosti neprijavljene prihode;
- Smanjiti poreska opterećenja na zarade;
- Uvesti nižu minimalnu zaradu za mlade, u cilju njihovog većeg zapošljavanja;
- Izvršiti regionalno diferenciranje minimalne zarade, u skladu sa različitim troškovima života;
- Osigurati profesionalno, pravovremeno i neselektivno postupanje inspekcijskih organa, proširenje nadležnosti inspektora na neregistrovanu djelatnost;
- Unaprijediti koordinaciju, bolje povezati i integrisati inspekcijske službe;
- Spriječiti posredovanje, odnosno reklamiranje neregistrovane djelatnosti;
- Uvesti podsticaje za smanjenje gotovinskog i povećanje bezgotovinskog plaćanja;
- Podsticati preduzetništvo i samozapošljavanje kroz mikrokreditiranje;
- Intenzivirati javne kampanje o negativnim efektima sive ekonomije.

NEGATIVNE IMPLIKACIJE NEFORMALNOG SEKTORA I SIVE EKONOMIJE SU TOLIKO VELIKE, DA NJIHOVO PREUSMJERAVANJE U FORMALNU EKONOMIJU TREBA DA BUDE U VRHU PRIORITETA!

UBICA 4: KORUPCIJA

Iako su formirane institucije za borbu protiv korupcije i usvojen čitav set antikorupcijskih zakona, korupcija je u svim oblastima i na svim nivoima u Crnoj Gori još uvijek veoma izražena.

Iz ugla privrednih subjekata, prepoznati **izvori koruptivnih radnji su: komplikovana i opterećujuća regulativa** podložna čestim promjenama, **prevelika državna administracija, proizvoljno tumačenje, nedosljedna i selektivna primjena zakona, birokratska samovolja i zloupotreba povjerenih ovlašćenja.**

Prema procjenama relevantnih svjetskih institucija, **finansijski teret po osnovu korupcije može iznositi i do 10% ukupnih troškova poslovanja**, što znači da učešće u ovim nedozvoljenim radnjama uzrokuje značajne finansijske gubitke koji usporavaju ili onemogućavaju razvoj preduzeća, ali i ukupne privrede. U izvještaju Svjetske banke "Doing Business" za 2013.god, Crna Gora se po **lakoći dobijanja građevinskih dozvola nalazi tek na 176 mjestu liste od 185 zemalja**. To je samo jedan od primjera koji potvrđuju potrebu za većim nivoom transparentnosti rada javne uprave, posebno u oblastima u kojima je korupcija najizrazitija - lokalna samouprava, javne nabavke, inspekcijski nadzor, prostorno planiranje, zdravstvo, obrazovanje...

Iako privrednici nerado, zbog straha od represije, govore o ličnim i konkretnim iskustvima, kroz fokus grupe i terensko istraživanje iskrikristalisale su se sljedeće procedure kao žarišta koruptivnog djelovanja: smanjenja/oslobađanje zakonom propisani obaveza (porezi, takse...), izdavanja licenci, izbjegavanja kazni (inspekcijske kontrole...), ostvarivanja koristi (zaključenje ugovora...) i sl., odnosno traženje/nuđenje usluga s ciljem ubrzanja, odlaganja ili obustavljanja brojnih administrativnih procedura.

Kao način sprovođenja koruptivnih radnji/plaćanja 42.7% privrednika izdvaja ugovore sa podizvođačima, narudžbenice ili ugovore o vršenju konsultantskih usluga, što je u značajnoj mjeri pruzrokovano netransparentnim administrativnim procedurama, npr. postupka javnih nabavki.

Iako su privrednici često prozivani od strane institucija da u malom obimu prijavljuju koruptivne radnje, najčešći **razlozi zbog kojih privrednici nijesu u dovoljnoj mjeri spremni da prijavljuju korupciju, a što opominje, su osjećaj nezaštićenosti i bojazan od mogućeg revanšizma**. To govori o nedosljednoj primjeni važeće regulative, ali i manjku odgovornosti, nezavisnosti i nepristrasnosti institucija u vršenju svojih nadležnosti, te nedovoljnoj efikasnosti u procedurama kontrole i sprovođenja mehanizama sankcija.

ČAK 61.6% ANKETIRANIH PRIVREDNIKA KAO PROBLEM U POSLOVANJU PREDUZEĆA PREPOZNAJE MITO.

PREPORUKE 4:
BORBA PROTIV KORUPCIJE

- Kreirati adekvatnu regulativu, obezbijediti njeno pravilno tumačenje i dosljednu primjenu u borbi protiv korupcije;
- Unaprijediti saradnju javnog i privatnog sektora i obezbijediti veći nivo transparentnosti rada institucija u čijoj je nadležnosti saradnja sa privatnim sektorom;
- Razmotriti mogućnost smanjenja poreza, taksi i naknada, kao i pojednostavljenja administrativnih procedura na nacionalnom i lokalnom nivou – naročito onih koje su prepoznate kao značajan uzrok pojave korupcije;
- Unaprijediti transparentnost rada i primjenu etičkih načela u javnoj upravi;
- Promovisati značaj primjene etičkih načela u poslovanju preduzeća;
- Uspostaviti veću efikasnost i efektivnost, kontrolu rada organa i službi javne uprave (inspekcijski organi, nosioci sudske funkcije, carinski službenici...), poboljšti sistem odgovornosti kako organa i institucija, tako i javnih funkcionera, službenika i namještenika, afirmisati preventivne u odnosu na represivne mjere i osigurati ravnopravan tretman privrednika prilikom vršenja predviđenih procedura, procesa i kontrola;
- Dodatno promovisati postojeće institucije za borbu protiv korupcije (i značaj prijave korupcije), obezbijediti garantovanu anonimnost i povjerljivost pri procedurama prijave, kao i adekvatan, siguran model za sprovođenje mehanizama sankcija;
- Unaprijediti sistem javnih nabavki na način da obezbjeđuje ekonomičnost korišćenja javnih sredstava i transparentnost, podstiče konkurentsko nadmetanje, podrazumijeva objektivne i unaprijed definisane kriterijume u donošenju odluka i eliminiše prostor za zloupotrebe;
- Pojednostaviti tendersku dokumentaciju i uslove učešća na tenderima i prilagoditi ih za MSP, obezbijediti jednake uslove za sve ponuđače i naručioce i osigurati kontrolu izvođenja ugovora;
- Podsticati veće učešće javnosti u borbi protiv korupcije i pružiti podršku inicijativama te vrste od strane NVO i medija;
- Redovno informisati javnost o svim slučajevima postojanja korupcionaške prakse, kao i učešća pojedinaca u istoj (štampani, elektronski i onlajn mediji).

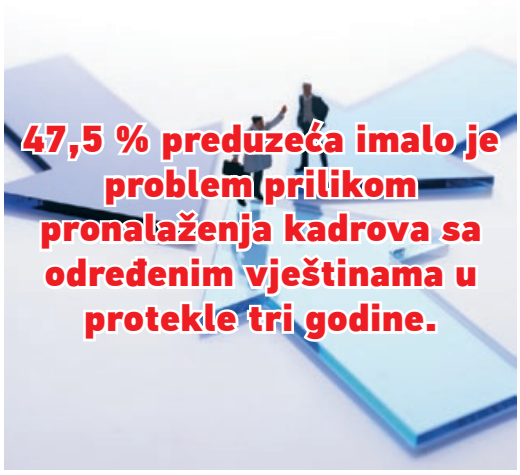
UBICA 5: NEUSKLAĐENOST TRŽIŠTA RADA I OBRAZOVNOG SISTEMA

Razvoj obrazovanja u Crnoj Gori ne može se posmatrati izolovano od dešavanja na tržištu rada i ukupnom privrednom sistemu. Veliki privredni sistemi su nestali, pa danas u Crnoj Gori čak 99.7% preduzeća čine ona iz kategorije malih i srednjih.

Kako su najintenzivnije razvojne grane Crne Gore turizam, građevinarstvo, trgovina i poljoprivreda, razumljiv je i sezonski karakter tržišta rada. U kombinaciji sa malom regionalnom mobilnošću radne snage, ovo predstavlja jedan od značajnih izazova za obrazovni sistem. Nakon ekonomskog buma i povećane zaposlenosti 2008. godine, danas se suočavamo sa povećanom nezaposlenošću i to posebno mladih – **po podacima MONSTAT-a, stopa nezaposlenosti mladih (od 15-24 godine) u 4. kvartalu 2012. godine iznosila je 45%.** Na nesklad koji postoji između obrazovnog sistema i potreba poslodavaca upućuje i strukturna nezaposlenost koja se ogleda u sledećem:

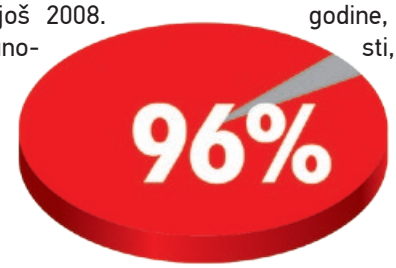
- na tržištu postoji tražnja za određenim profilima, ali obrazovni sistem ne produkuje dovoljan broj takvih profila. Ovo se prije svega odnosi na zanimanja III nivoa kvalifikacija **(zanatska i niže stručna zanimanja koja poslodavci najviše traže, ali su, s druge strane, djeca najmanje zainteresovana za upis na iste)**.

- na tržištu postoji tražnja za određenim profilima kao i dovoljna ponuda tih profila, ali se slobodna radna mjesta ne popunjavaju. Ovo nije prvo istraživanje Unije poslodavaca koje je potvrdilo da poslodavci nisu zadovoljni kvalitetom kadra (vještinama i kompetencijama) koji proizvodi obrazovni system. Razlog ovome je nedovoljna zastupljenost praktične nastave (kod poslodavaca) u srednjem stručnom obrazovanju i totalno odsustvo obavezne prakse na studijskim programima.

- na tržištu rada postoji ponuda odredjenih profila, ali ne postoji dovoljna tražnja za tim profilima. Neadekvatna upisna politika, posebno visokoškolskih ustanova, dovela je do hiperprodukcije visokoobrazovanog kadra. Ovo je grupa koja i najviše učestvuje u ukupnoj nezaposlenosti **(u I kvartalu 2013. godine nezaposlenost visokoobrazovanih je iznosila čak 10% ukupne nezaposlenosti!).**

Preduzetništvo, kao jedna od sedam ključnih kompetencija, još uvijek nije u dovoljnoj mjeri zastupljeno na nivou osnovne škole, u gimnazijama i na fakultetima neekonomske struke. Zvanični podaci u Crnoj Gori pokazuju zanemarljivo mali udio populacije od 25-64 godine straroSti u cjeloživotnom učenju – **samo 0,1%.** Ovo je daleko ispod EU27 prosjeka koji iznosi 8,9%. Dok je istraživanje UPCG pokazalo pozitivan trend kad je u pitanju ulaganje preduzeća u obuku zaposlenih, još uvijek je evidentna nedovoljna posvećenost države razvoju koncepta cjeloživotnog učenja. Jedna od glavnih prepreka je nedostupnost obuka (pogotovo za sektor malih i srednjih preduzeća), ali i nerazvijenost samih sektora za obuku i razvoj ljudskih resursa u preduzećima. Važan aspekt cjeloživotnog učenja čini i validacija neformalnog obrazovanja. Iako usvojen još 2008. godine, Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama se ne primjenjuje u potpunosti, posebno u dijelu priznavanja neformalnog i informalnog učenja.

ZA ČAK 96% ANKETIRANIH PREDUZEĆA, PROBLEM U POSLOVANJU STVARA MANJAK VJEŠTINA ZAPOSLENIH

PREPORUKE 5: OBRAZOVANJE U SLUŽBI TRŽIŠTA RADA

- Kreirati upisnu politiku u skladu sa realnim potrebama poslodavaca, a na osnovu istraživanja tržišta. Definisati kvote za upis na fakultete na godišnjem nivou, bez obzira na to što se licenca obnavlja svakih 5 godina;

- Aktivno raditi na jačanju uloge poslodavaca i njihovih predstavnika u kreiranju obrazovne politike, obrazovnih programa, radu škola i fakulteta, ali i promociji deficitarnih zanimanja. Ovo podrazumijeva i jačanje kapaciteta sektorskih komisija, kako bi iste mogle na pravi način da prate i izvještavaju o stanju i trendovima na tržištu rada;

- Uvesti obaveznu praksu na sve studijske programe u zemlji;

- Osigurati kvalitet praktične nastave, profesionalne prakse i studijske prakse, jasnim definisanjem obaveza učenika/studenata i poslodavaca, te obukom mentora u preduzećima;

- Podstaći poslodavce da više sarađuju sa školama i fakultetima u pogledu obavljanja praktične nastave, profesionalne prakse i studijske prakse, kroz uvođenje poreskih olakšica i sličnih stimulativnih mjera i ustanovljavanjem fondova za stipendiranje posebno za deficitarna zanimanja;

- Uvesti preduzetništvo kao izborni i/ili obavezni predmet na sve studijske programe u zemlji, te jačati smisao za preduzetništvo i inicijativu kod osnovaca i u gimnazijama;

- Omogućiti svima koji su stekli kompetencije van formalnog sistema obrazovanja da svoja znanja i vještine provjere i potvrde dobijanjem nacionalno priznatog sertifikata;

- Osigurati kvalitet programa privatnih provajdera obuke kroz redovan monitoring izvođenja nastave i bolji rad ispitne komisije na kraju programa;

- Obezbijediti transparentnost u procesu donošenja obrazovnih zakona i podzakonskih akata, kroz obavezne konsultacije i uvažavanje mišljenja stručne javnosti i socijalnih partnera.

BILJEŠKE

UNIJA POSLODAVACA
CRNE GORE

Unija poslodavaca Crne Gore (UPCG)

IX crnogorske brigade 11
81 000 Podgorica
Crna Gora

T: +382 20 209 250
F: +382 20 209 251

E: upcg@t-com.me

www.poslodavci.org

